

אוניברסיטת בר-אילן

אפקט המרכזיות בקרב מבינים חלשים:

עדויות ממחקר עיקוב עיניים

נועה לב (שמש)

עבודה זו מוגשת כחלק מהדרישות לשם קבלת תואר מוסמך

בבית ספר לחינוך של אוניברסיטת בר-אילן

תש"ף

רמת-גן

מחקרים רבים הראו כי קוראים זוכרים רעיונות מרכזיים, החשובים להבנת המשמעות הכללית של הטקסט, טוב יותר מאשר רעיונות פריפריאליים, אשר פחות קריטיים להבנה של הטקסט (Miller, Keenan, Betjemann, 2013; Willcutt, Pennington, & Olson, 2013; Yeari, van den Broek, & Oudega, 2013, 2015). אפקט מרכזיות זה נצפה בקרב קוראים מיומנים כמו גם בקרב קוראים מתקשים, כמו קוראים עם דיסלקציה (Miller & Keenan, 2009) וקוראים עם הפרעת קשב (Miller et al., 2013). עם זאת, אפקט המרכזיות הנמצא בקרב קוראים מתקשים קטן משמעותית מאשר אפקט המרכזיות הנצפה בקרב קוראים מיומנים (Curran, Kintsch, & Hedberg, 1996; Miller & Keenan, 2009; Miller et al., 2013). כלומר, קוראים מתקשים חווים קושי בזכירת הרעיונות המרכזיים בטקסט בהשוואה לקוראים מיומנים. חוקרים זיהו תופעה זאת, אשר נקראה לקות במרכזיות, כבר בשנות ה-70 (Eamon, 1978; Smiley, Oakley, Worthen, Campione, & Brown, 1977), אם כי טרם הגיעו להבנה באשר למקור ללקות המרכזיות.

יתר על כן, לצד מחקרים אשר חקרו את אפקט המרכזיות בקרב קוראים מתקשים, רק מחקר אחד בחן את אפקט המרכזיות בקרב מבינים חלשים (Poor comprehenders), הנקראים גם קוראים עם לקות ספציפית בהבנת הנקרא (Specific reading comprehension deficit), הם קוראים בעלי יכולת קריאה (פענוח) תקינה, החווים חסכים משמעותיים בהבנת הנקרא. מחקרים רבים בדקו את מקור הקושי של מבינים חלשים בהבנת הנקרא (Yuill & Oakhill, 1991; Stothard & Hulme, 1992; Nation & Snowling, 1998, 1999, 2000; Cain, Oakhill & Bryant, 2004; Nation, Bowyer & Snowling, 1999; Locascio, Cain & Oakhill, 2006; Mahone, Eason, & Cutting, 2010). אך רק מחקר אחד בחן את היכולת שלהם לזכור רעיונות מרכזיים בטקסט (Yuill & Joscelyne, 1988). לפיכך, המחקר הנוכחי נועד להשלים פער זה ולבחון את יכולתם של מבינים חלשים בוגרים לזהות, לעבד, לאחסן ולשחזר רעיונות מרכזיים במהלך ולאחר הקריאה.

במחקר הנוכחי נבחנה לקות במרכזיות תוך כדי קריאה בקרב מבינים חלשים בוגרים, באמצעות מכשיר לניטור תנועות עיניים. באופן זה נבדק האם מבינים חלשים מפנים פחות קשב לרעיונות מרכזיים ומקדישים פחות זמן לקריאתם מאשר מבינים תקינים. בנוסף לכך, נבדק האם מבינים חלשים מפגינים ביצועים נמוכים יותר בהשוואה למבינים תקינים הן במטלת היכר והן במטלת זכירה בסיום הקריאה, אשר בוחנים אחסון ושליפה (בהתאמה) של רעיונות בזיכרון לטווח ארוך. לבסוף, המחקר בחן האם מבינים חלשים מזהים פחות רעיונות מרכזיים בהשוואה למבינים תקינים במבחן שיפוט מרכזיות שנערך בסיום הקריאה.

תוצאות המחקר הראו כי באופן כללי אפקט המרכזיות קיים הן בקרב מבינים תקינים והן בקרב מבינים חלשים בכל המדדים. המשתתפים זכרו יותר יחידות תוכן מרכזיות מאשר פריפריאליות הן במבחן היכר (אחסון) והן במבחן זכירה (שליפה). כמו כן, דירוג המרכזיות היה גבוה יותר באופן משמעותי עבור יחידות תוכן מרכזיות בהשוואה ליחידות תוכן פריפריאליות. בנוסף לכך, זמן הקריאה הכולל וזמן הקריאה החוזרת של יחידות תוכן מרכזיות היה רב יותר מזמן הקריאה של יחידות תוכן פריפריאליות בקרב מבינים תקינים וחלשים. עם זאת, נמצא כשל המרכזיות בקרב מבינים חלשים בשחזור רעיונות הטקסט. שיעור היחידות המרכזיות אותן שחזרו המבינים החלשים היה נמוך משמעותית מזה של המבינים התקינים, בעוד שלא התקבל הבדל בין הקבוצות בשחזור רעיונות פריפריאליים. כשל מרכזיות נמצא גם בזמן הקריאה הראשונית של הרעיונות בטקסט בקרב המבינים החלשים. מבינים תקינים השקיעו זמן רב יותר בקריאה הראשונית של יחידות תוכן מרכזיות בהשוואה לזמן הקריאה של היחידות פריפריאליות, בעוד שבקרב מבינים חלשים לא נמצא הבדל בזמן הקריאה הראשונית שהוקדש ליחידות תוכן מרכזיות ופריפריאליות.

אם כן, תוצאות אלה עשויות להעיד על כך שלמבינים חלשים ישנו קושי ספציפי בשליפה של רעיונות מרכזיים אשר זמינים בזיכרון לטווח הארוך שלהם לאחר קריאה. ניתן להסביר כשל זה בקושי שלהם לייצר קשרים בין רעיונות בטקסט אשר ישמשו רמזי שליפה לאחר הקריאה. יתרה מכך, מחקר זה עשוי לספק תמיכה להשערה לפיה למבינים חלשים כשל בתפקוד ניהולי מסוג גמישות קוגניטיבית, אשר פוגע ביכולתם לווסת את הקשב שלהם באופן גמיש ויעיל תוך כדי קריאה ראשונית של הטקסט. לממצאים אלו השלכות חשובות על פיתוח תכניות התערבות עבור מבינים חלשים, אשר יאפשרו למבינים חלשים מבוגרים לעבד באופן מיטבי רעיונות מרכזיים בטקסט ולהבינו טוב יותר. ניתן לעשות זאת באמצעות הקניית אסטרטגיות לחיבור בין רעיונות מרכזיים לרעיונות אחרים בטקסט, כמו גם תרגול לבניית ייצוג קוהרנטי של טקסט בעזרת שאלות מנחות לגבי הקשרים בין חלקים שונים בטקסט. יתר על כן, מומלץ כי מחקר עתידי יבדוק אילו רמזים בטקסט מאפשרים למבינים חלשים לזהות רעיונות מרכזיים, כמו גם האם ידע קודם משפיע על יכולתם לעבד רעיונות מרכזיים בטקסט.